

Bir Göstergebilim Çözümlemesi; Hz.Ali'nin Şehadeti İllüstrasyonu

Bir Göstergebilim Çözümlemesi; Hz.Ali'nin Şehadeti İllüstrasyonu

Seyhan KAYHAN KILIÇ*

Özet

İletişim bireyin dış dünya ile ilgili anlamı kurması sürecidir. Anlam, içinde barındırdığı mesajı ile birlikte sözlü veya sözsüz kültürel özellikler taşıyan sembollerle iletilir. Kendi dışımızdaki bireyleri, kültürleri anlamının en iyi yolu, onlara ait sembollerini anlamaktır. Bu sayede arzu ettiğimiz anlam ve değerleri karşımızdakinde yaratabiliriz. Anlam dizgelerinin en küçük birimine gösterge, göstergeyi analiz eden bilim dalına ise göstergebilim denir. İnsanların birbirleriyle olan ilişkilerinde pekçok anlam üreten göstergeler vardır. Fotoğraf, resim, grafik, sesler, çiçekler, giysiler, jest ve mimikler, renkler gibi illüstrasyonlar da (temsili tablo), anlam taşıyan göstergeler olabilir. İllüstrasyonlar hikaye anlatan resimlerdir. Alevi-Bektaşî geleneğinde Hz.Ali, Hz.Hasan, Hz.Hüseyin, Oniki İmamlar, Hacı Bektaş-ı Veli, Pir Sultan Abdal gibi kutsal sayılan değerler ve bu değerlere ait bilgiler illüstrasyonlarla nesilden nesile aktarılmaktadır. Böylece illüstrasyonlar hem kültürel kimliğin ifade edilmesinde hem de aktarılmaya çalışılan mesajın içselleştirilmesinde birer araçlardır.

Anahtar kelimeler: iletişim, anlam, dizge, görsel öge, gösterge, gösteren, gösterilen, düz anlam, yananlam, mit, metafor, çağırışım, illüstrasyon, Eskişehir, İslam, Hz. Ali, Alevi-Bektaşî,

Giriş

İletişim, bireyin sembolleri kullanarak dış dünya ile ilgili anlam kurması ve yorumlaması süreci olarak tanımlanabilir. İletişim temel olarak bir insanın diğerini anlamasına dayanır. Anlam, içinde barındırdığı mesajı ile birlikte sözlü veya sözsüz sembollerle iletilir. Semboller kendiliğinden oluşmaz. Toplumun en küçük birimi olan birey sembollere iletmek istediği mesajı kodlar. Kodlanan mesaj sosyalleşme ile birlikte karşılıklı etkileşim sürecinde öğrenilir ve aktarılır. Birey sosyalleşme sürecinde kendisini kuşatan evren içerisinde kimi anlamları kolayca çözümlenebilmesine rağmen, açıkça söylenmeyen, kendi dışında bir gerçeği olan, çözüm bekleyen ve rahatlıkla kavranamayan dizgeleri anlamlama sorunuyla karşı karşıya kalır.

Anlam dizgelerinin en küçük birimine gösterge, göstergeyi analiz eden bilim dalına ise göstergebilim denir. İnsanların birbirleriyle olan ilişkilerinde pekçok anlam üreten göstergeler vardır. Bunların en önemlisi dildir. Fakat dilin yanısıra fotoğraf, resim, grafik, sesler, çiçekler, giysiler, jest ve mimikler, renkler ve örnekleri çoğaltılabilecek pekçok şey gösterge olabilir Fotoğrafın, kişinin olmadığı yerde onu temsil eden bir gösterge olması gibi logo da, markanın ya da kurumun bilgisini taşıyan bir gösterge dir.

Toplumda karşılaştığımız göstergelere bakarak kültürle ilgili anlamı çıkarabiliriz. Bir grupta sıkça kullanılan bir renge, giysiye bakarak kişinin ait olduğu kültür grubu hakkında fikir sahibi olabileceğimiz gibi, fotoğrafına baktığımız insan hakkında da bir düşünceye sahip olabiliriz. Selamlaşma, kültürden kültüre değişen ve anlamını ait olduğu kültürde bulan bir göstergedir. Doğu Kültürlerinin selamlaşma biçimleri dokunmayı ön planda tutması ile batıdan çok farklıdır. Bunun gibi Müslüman kültürde 'Selamün Aleyküm' bir selamlaşma şekli olabileceği gibi ideolojik nedenlerle tepki de kekebilir...

Göstergebilim tarihi çok eskilere dayanmaktadır. Ancak özellikle 20. yüzyılda gereksinim duyulan ve üzerinde çalışılan bir bilim dalı haline gelmiştir. Göstergebilimle uğraşan bilim adamları önemli tanımlar yapmışlardır. Fakat göstergebilimin temelini Amerikalı filozof Charles Saunders Peirce, İsveçli Dilbilimci Ferdinand de Saussure, Fransız yazar ve düşünce ustası Roland Barthes ve Umberto Eco oluşturmuştur.

Göstergebilimin en genel tanımını yapan Umberto Eco ya göre 'göstergebilim sembol olan herşeyle ilgilidir.'(CHANDLER, 2007:2)

Saussure'nin tanımına göre, gösterge anlamla beraber fiziksel obje veya gösteren ve gösterileni kapsayandır. Gösteren bizim anladığımız gibi gösterenin imajı - kağıt üzerindeki izler veya etraftaki sesler- gösterilen ima edilen zihinsel kavramdır. Genel zihinsel kavram aynı dili kullanan tüm

bireyler tarafından paylaşılır. (FİSKE, 1990:44)

Pierce göstergeleri ikon (icon), belirti (index) ve simge (symbol) olarak üçe ayırmıştır. Pierce'in ortaya attığı bu yaklaşım göstergelerin hangi biçimlerde ortaya çıktığı ile ilgilidir. İkonlar fotoğraf gibi görüntülenen nesnenin gerçeğine aynen benzer. Belirtiler bulut-yağmur örneğinde olduğu gibi gösterenle gösterilen arasında kurulan bağıdır. Simge ise gösterenle gösterilen arasında kurulan doğal bağıdır.

Bu yaklaşım iletişim çalışmalarına farklı bir vurgulama yapmaktadır ve bu nedenle yeni bir terimler dizisiyle tanımlanmak durumunda kalmaktadır. Bunlar arasında gösterge, anlamlandırma, görüntüsel gösterge (ikon), belirtisel gösterge(index), düzenlam, yananlam gibi terimler yer almaktadır. Tüm bu terimler çeşitli anlam yaratma yollarına gönderme yapmaktadır. Dolayısıyla göstergebilimin temel ilgi alanının merkezinde gösterge teriminin varlığından söz etmek mümkündür. (FİSKE, 1990; 39)

Göstergebilim tanımları ile ilgili son olarak Roland Barthes göstergeyi şöyle tanımlar; 'kendisi o şey olmadığı halde o şeyi çağrıştırarak iletişimde bulunan bir araçtır.' Türkçe'de gösterge denilince ilk akla gelen bir araçtır. Örneğin ısıölçer bir araçtır ve insan geliştirdiği bu aracı kullanarak bir eylemde bulunur ve bir bilgi elde eder. Fatma Erkman'a göre 'kendisi o şey olmadığı halde, o şeyi çağrıştırarak iletişim sağlayan her aracı bir gösterge'dir.' (ERKMAN, 2005: 18)

Hz. Ali'nin Şehadeti İllüstrasyonunun Göstergelerinin Çözümlemesi

Göstergebilim analizini yapacağım temsili tablo (illüstrasyon),(bkz:resim-1) Eskişehir'de alan araştırmalarım sırasında misafir olduğum bir evde tespit edilmiştir. Ev sahibi İsmail Baydoğan, şehirde ikamet etmesine rağmen, Eskişehir merkeze bağlı Karatepe Köyü'ndendir. Eskişehir ilçe merkezine 26 km uzaklıkta olan Karatepe Köyü, Garip Musa Ocaklı dedelerin yerleşik olduğu, Alevi-Bektaşî kökenli gruplardan oluşmaktadır. Köy geçimini bir yandan tarım ve hayvancılıktan sağlamakta bir yandan da çevresinde bulunan lületaşı ocaklarında maden işçiliği yapmaktadır. Günümüzde Karatepe Köyü yoğunluklu olarak şehir merkezinde yaşamaktadır.

Gösterge kendisi o şey olmadığı halde, birşeyin yerini tutan onu temsil edendir. Fotoğrafını çektiğimiz ya da resmini yaptığımız şeyler gerçek görüntüyü temsil eden, çağrıştırandır, kendisi değildir. Üzerinde çalıştığım illüstrasyon, A. Deringöz'e ait bir kopya olup, Hz.Ali'nin şehadetini çağrıştıran bir görüntüdür. Baydoğan'a ait evin salonunda giriş kapısının sağındaki duvarda asılı durmaktadır. Genel olarak evin içinde dini motifler kullanılmamış. Fakat tablo, inançlarına bağlı olan Baydoğan ailesi tarafından özenle saklanıyormuşçasına özel misafirlerin ağırlandığı ve umumiyetle kapalı duran bir odada, yüksekçe bir yere asılmıştır.

Temsili tablo, göze yönelik göstergeler içermektedir. Gösteren ve gösterilen arasında kuvvetli bir bağ vardır.(Tablo-1) Bununla birlikte gösterge birey tarafından yorumlanır ve değişime uğrar. A. Deringöz olayın gerçekleştiği düşünülen yapıya dışarıdan bir gözle bakmış, mitleri kaynak olarak, estetik kaygılarla hayal gücünü de kullanarak bir eser meydana getirmiştir ki bazı noktaların gerçeklik düzeyi Eleştirel Bakış Açısı adlı başlık altında değerlendirilecektir.

Hz. Ali'nin Şehadeti İllüstrasyonunun Göstergelerinin Anlamlandırılması

Anlamlandırmanın birinci düzeyi, Saussure'nin üzerinde çalıştığı düzeydir. Bu düzey, gösterenin, göstereni ve gösterileni arasındaki ilişkiyi ve gösterenin dışsal gerçeklikteki göndergesiyle ilişkisini betimlemektedir. Barthes, bu düzeyi düzenlam olarak adlandırmıştır. (FİSKE, 1990: 85)

Düzenlam bir sözcüğün ya da nesnenin gönderme yaptığı şeyin insan zihnindeki yansımasıdır. Düzenlamın sınırlarını içinde yaşadığımız kültür belirler.

Göstergelerin düzenlam düzeyi yanında bir de yananlamları vardır. Barthes yananlamı gösterenin, kullanıcıların duygularıyla ya da heyecanlarıyla ve kültürel değerleriyle buluştuğunda meydana gelen etkileşim olarak tanımlanmaktadır.' (FİSKE 1990; 86)

Düzanlam ve yananlam kavramlarını örneğimizden yola çıkarak tanımlamaya çalışırsak, temsili tabloda kültürel bilgimizle Hz.Ali olarak tanımladığımız figür, düzanlam kavramı içerisinde ifade edildiğinde, tabloda en önde ve ayakta, diğer figürlerden büyükçe renkli giysilerle betimlenmiş bir insandır. Yan anlam düzeyinde ise tablodaki insan figürü, gerektiğinde Peygamber için ölümü göze alarak, O'na yol kardeşliği yapan, İslamın kutsal kişiliklerinden birine dönüşmüş, cesaret, ilim ve saygınlık gibi sıfatlarla şifrelenmiştir.

İllüstrasyon tabloda Hz.Ali'nin katili Abdurrahman İbn-i Mülcem olarak tasvir edilmiş olan figür ayakta, yeşil cübbeli ve kahverengi başörtülüdür. Yananlam düzeyinde figürü çözümlenmeye çalıştığımızda, Mülcem'in diğerlerinden uzakta, yere doğru uzanan kılıcıyla ve daha küçük boyutlarda çizildiğini görürüz. Diğer üç insan figürünün başlarının etrafında sarı ışık çemberi bulunması Onların kutsal kişilikler olduğunu gösterir. Mülcem'in ise, kötülük yaptığı bilinmesede figürün betimlenişinden kötü bir amacı olduğu anlaşılmaktadır. Dolayısıyla figür kötü insan anlayışıyla örtüşmektedir.

Bir nesne veya bir sözün düzanlam ve yananlam sınırları dahil olduğu kültür tarafından belirlenir. Anlamlandırmalar arasında meydana gelen farklılıklar , kültürlerarası farklılıklardan kaynaklanabilir. Söz konusu temsili tablonun analizi kültürel kodlar üzerinden kolaylıkla yapılabilir. Bununla birlikte daha sonra değineceğimiz gibi aynı kültürden insanlar arasında dahi farklı algılamalar olabilir.

Göstergebilimde bir diğer anlamlandırma düzeyi mit tir. Mit bir kültürün, gerçekliğin ya da doğadaki bazı görünümünün açıklanmasını ya da anlaşılmasını sağlayan öyküdür. İlkel mitler, yaşam ve ölüm, insan ve tanrılar, iyilik ve kötülüktür, sofistike mitler ise erillik ve dişlilik, aile, başarı ve bilim hakkındadır. (FİSKE, 1990:88)

Barthes, mitlerin ana işlevinin tarihi doğallaştırmak olduğunu ileri sürer. Bu işlev aslında mitlerin belli bir tarihsel dönemde egemen olmayı başarmış toplumsal sınıfın ürünü oldukları gerçeğine işaret etmektedir. Mitlerin yaydıkları anlamlar bu tarihi beraberlerinde taşırlar, ancak mit olarak taşıyabilmeleri için yaydıkları anlamların tarihsel ya da toplumsal değil, doğal olduğunu vurgulamaları gerekmektedir. Mitler kendi kökenlerini ve dolayısıyla siyasal ve toplumsal boyutlarını gizlemleştirir ya da gizlerler. (FİSKE, 1990:89)

Mitler toplumda kulaktan kulağa aktarılan, zaman içinde değişen ve bir halkın tarih ve kültür belleğini taşıyan göstergelerdir. Alevi-Bektaşî inanç geleneğinde Hz. Ali etrafında anlatılan mitler geniş yer tutar. Kırklar Meclisi, Kesikbaş Destanı bunlardan yalnızca ikisidir.

Hz.Ali, Hz.Peygamber'in (S.M) amcaları ve Abdü Menâf oğlu Hâşimoğlu Şeybet'ül-Hamd Adülmuttalip'in oğlu ve Rasûlullah'ın (S.M) babaları Abdullâh'ın kardeşi Ebû-Tâlib'in oğludur. (GÖLPINARLI, 1979:338)

Lakapları, arslan anlamına 'Havder', Murtazâ, Allah'ın arslanı anlamına 'Esed'ullah', 'Emir'ül-Mü'minin, Mevla'l Muttakıyn'dir; daha birçok lakapları vardır; en meşhuru 'Murtazâ'dır. (GÖLPINARLI, 1979:340)

Alevi-Bektaşî inancına göre halifelik Hz.Ali'den gaspedilmiştir. Bu nedenle Muaviye, Kerbela olayı sebebiyle de Muaviye'nin oğlu Yezid, sorumlu tutulmaktadır. Hz.Ali ve Ehlîbeyt'e yapılan haksızlıklar her ne kadar bu araştırmanın konusu değilse de, Alevi-Bektaşî inancında Hz. Ali'nin neden bu kadar önemli bir mit olduğunu açıklamak için bu konuda çeşitli kaynaklardan aktarılan ve Hz. Muhammed'e ait olduğu bildirilen birkaç noktaya değinmek gerektiği kanısındayım.

Zahâir'ül-Ukba'da, Enes b. Mâ'lik'ten şu hadîs-i şerîf tahrîc edilmiştir;

'Ey Müslüman toplumu, bu benim kardeşimdir, amcamın oğludur, damadımdır. Bu etimdir, kanımdır, saçım-kılımdır. Bu iki torunum, cennet ehlinin gençlerinin uluları Hasan'la Huseyn'in babasıdır. Bu, benden sıkıntıları giderendir. Bu, Allah'n arslanıdır, yer yüzünde düşmanlarına Allah kılıcıdır. Allah'ın laneti, lanet edenlerin laneti, buna buğzedene olsun; Allah ondan uzaktır, ben de uzağım. Allah'tan uzak olmayı, benden uzak olmayı seven, Ali'den uzak olsun; burda bulunan bulunmayana bildirsin. (GÖLPINARLI, 1979:348)

'İşte bu genç benim kardeşim, vasım ve sizin aranızda benim halifemdir. O'nun sözlerini dinleyiniz, ona itaat ediniz.' (FİĞLALI, 2005:105)

Nesei, 'Hasâis' inde Ammâr'dan şöyle rivayet eder:

Rasûlullâh (S.M) 'Size insanların en kötüsü olan iki kişiyi haber vereyim mi' buyurmuştu; 'Evet, yâ Rasûlullâh' demişlerdi. 'Sâlih Peygamberin devesini öldüren ve senin şurandan vurup akan kanla şunu boyayan' ve Ali'nin başına işaret buyurmuş, sonra sakalını okşamıştı. Basra'da Hz. Ali de, bir münasebetle bu hadisi bildirmişti.(GÖLPINARLI,1975:395)

Hz.Peygamberin Veda Haccından sonra kendisine eşlik edenlerle Medine yolunda Gadir-Hum'da kendisine gelen vahiyi iletirken beraberindekilere 'Benden sonra iki hazineye sahip çıkmaya bakın' diyerek bunlardan birinin Kur'an-ı Kerim diğerinin ise ehlibeyti (ailesi) olduğunu söylemesi ve Hz. Ali'yi işaret etmesi Hz.Ali'nin İslam Dünyası'nda çok özel bir yere sahip olmasına sebep olmuştur. (ARI, 2002:35)

Göstergebilimde bir diğer anlamlandırma düzeyi metafordur. Geminin dalgalara doğru sürdüğünü söylediğimizde, metafor kullanmış oluruz. Böylece saban sürmek eylemini geminin ön tarafı için kullanmış oluruz. Alışlagelmiş terimler yerine (burada saban sürme eylemi alışlagelmiş bir eylemken, geminin önü değildir) alışık olmadığımız terimleri kullanarak ne yapmak istiyoruz. Metaforun en önemli karakteristik özelliği hem benzerlik hem de farklılık anlatmasıdır.

Metaforun yer değiştirme sürecinde ne olur?

Sözlük anlamı: Gemi dalgalara doğru hareket etti.

Vasıta: Saban demiri toprağı sürdü.

Metaforik yer değiştirme sürmek fiilinden hareket etmek fiiline doğrudur. (FISKE, 1990:92)

Görüldüğü gibi Türkçe anlamı benzetme olan metafor, bir sözün sözlük anlamı dışında kullanılmasıdır. Metaforda soyut düşünceler somut nesnelere ifade edilir. Benzetme yapılırken insanlara özgü bazı özellikler hayvanlara yüklenebilir. Bu konuda Türk Kültüründen birkaç örnek vermek gerekirse; horozlanmak sıfatı kendini beğenmek, kurum satmak anlamında kullanılır. Akbaba ölümü, güvercin barışı ifade eder. Turna, haberciliğin simgesi güzel sesli bir kuştur ve Alevi-Bektaşî geleneğinde önemli bir yer tutar. Anadolu'da turnaya yüklenen anlamı Pir Sultan Abdal'ın şu deyişinden okuyabiliriz;

'Kim gördü deryada balık izini

Eğildi öptü Kamber'in gözünü

Turnalardan işittim avazını

Turnalar Ali'mi görmediniz mi'

Dede Korkut kitabında da, düşman tarafından talan edilmiş Oğuz Beyinin yurdu için, şöyle deniyordu: "Tavuk kümesine, sığır tamına dönmüş..." Sığır

damı, burada 'sığır ahırın' anlayışında kullanmıştır. Dede Korkut kitabı, insan ve hayvanın oturak yerleri arasındaki ayrılığa da işaret ediyordu. (ÖGEL 1991: 409)

Fotoğrafını çektiğim temsili tabloda resmedilen dört ördek gagalarıyla Hz. Ali'nin eteğinden çekmektedirler. Bu olay bir kaynaktan şöyle anlatılmaktadır; 'Ramazan ayının ondokuzuncu günü, evden çıkarken, İmâm Hasan ve Huseyn'e hediye olarak getirilmiş olan ördekler, gagalarıyla eteğini tutmuşlardı Ali'nin. Ali, onları kovanlara, 'Bırakın buyurmuştu, 'onlar ağlayanlardır; seher çağında da kader, yerini bulur.' (GÖLPINARLI, 1975:396)

Ördeklerle ilgili Ana Britanica'da şu bilgiler yer almaktadır; Aserifomes takımının Anatidae familyasını oluşturan 108 su kuşu türünün ortak adı. Ördekler, Anatidae familyasının öbür üyeleri olan kuğu ve kazlara göre daha küçük yapılı ve daha kısa boyludurlar. En yaygın ördek türü olan yeşilbaş aynı zamanda evcil ördek soylarından bir bölümünün atasıdır....Ördekler çok iyi dalgıç ve yüzücüdürler. Ancak Güney Amerika'da ağaçlarda yaşamaya uyarlanmış uzun tırnaklı misk örneği ya da moskof ördeği ile yeşilbaşın bütün evcil ördeklerin atası olduğu sanılmaktadır.' (ANA BRITANNICA, 2004: 323-324)

Hz.Ali'nin şehadeti tablosunda resmedilmiş yeşil başlı ördekler evcildir. Haber verme eylemiyle eşleştirilmiş metaforlardır. Bu metaforla gösteren ördek, gösterilen ise, haber, uyarma ve ölüm kavramlarıdır.

Tarihsel Bakış Açısıyla Hz. Ali'nin Şehadeti İllüstrasyonu

İslam tarihinde Hz.Muhammed'in ölümünden sonra meydana gelen olaylar ve özellikle Hz. Ali'nin Halife seçilmemesi, Kerbela olayı müslümanlar arasında yüzyıllarca süren çatışmalara ve kanlı olaylara sebep olmuştur. Hz.Ali'nin halifelik tartışmaları ile ilgili olarak kaynaklardan aktarıldığına göre;

Muhammed'den sonra imamlığın Ali'ye verilmesi gerekirdi. Nitekim Peygamberin bu konuda, Gadir-i Hum denen yerde, çevresindekilere açıkladığı bir hadis vardır, bu hadiste 'benden sonra İmamlık Ali'nindir' yargısı bulunmaktadır. Oysa halife seçiminde buna uyulmamış, dinin genel ilkelerine aykırı davranılmıştır. Gerçekten Ali bilgi, tinsel aşama bakımından, bütün öteki halifelerden üstündür. (EYUBOĞLU,1987: 427)

Ali, Peygamberin ölümünden sonra halife (imam) yapılmadığı gibi, özellikle Emeviler döneminde ona karşı savaşarak öldürülmüştür (661). Bu tutum yalnız Ali'ye değil, Peygamber soyuna (ehl-i beyt) karşı bir kıyımdır, dolayısıyla 'dinsizlik'tir. Ali'nin öldürülmesiyle genişleyen çatışma, İslam Dünyasında şia (ayrılma) denen olayın büyümesine yol açtı. Daha sonra Ali'nin oğlu Hüseyin'in Kerbela'da öldürülmesi (680) gerginliği büsbütün arttırdı. Olay Emevi yönetimine karşı bir direnme niteliği kazandı. (EYUBOĞLU,1987: 430)

Rasûlullah (S.M)'ın Hz.Ali'nin ölümünü önceden bildirdiği belirtilmiştir. Şehadetinin nasıl gerçekleştiğine ışık tuması açısından tekrarlamak gerekirse; 'Size insanların en kötüsü olan iki kişiyi haber vereyim mi' buyurmuştu; 'Evet, ya Rasûlullah' demişlerdi. 'Sâlih Peygamberin devesini öldüren ve senin şurandan vurup akan kanla şunu boyayan' ve Ali'nin başına işaret buyurmuş, sonra sakalını okşamıştı. Basra'da Hz. Ali de, bir münasebetle bu hadisi bildirmişti.(GÖLPINARLI,1975:395)

'Yâ Ali, hüküm ancak Allâh'ındır' diye bağırarak Ali'nin mübarek başlarına bir kılıç vurdu. Kılıç Hendek Savaşı'nda Abdu Veddeoğlu Amr'ın yaralandığı yere geldi; imâme yarılmış, kılıç mübarek başlarına gömülmüştü. Yere düşmüştü Ali ve 'Andolsun Kâ'be'nin Rabbine'buyurmuştu, 'Kurtuldum.'

Suikastçiler kaçıyorlardı; kaçarken de bağırıyorlardı:

'Emîr'ül-Mü'minîn şehîd edildi!' (GÖLPINARLI, 1975:396-397)

Abdullah b. Mülcem kimdir?

Mülcemoğlu, daha önce, Hz.Ali'ye bey'at edilirken bey'at etmek istemiş, Ali onu iki kere reddetmişti. Üçüncüsünde mübarek elleriyle başlarına ve sakallarına işaret buyurarak 'Buradan akacak kanla şunu boyayacak kişiyle ne işim var benim?' demişler, şu iki beyti okumuşlardı:

'Ölüm gelip çattınca kuşan kemerini sen; seninle buluşunca

Telaşa düşme dayan.

Ölüm, mahallene konu mu, açıklanma, sızlanma, dayan.' (GÖLPINARLI;1975:395)

Hz.Ali Hâricîler tarafından öldürülmüştür. Hâricîler, Arapça Havâric ve Hâricîye kelimelerinin Türkçeleştirilmiş şeklidir. Bunlardan biri çoğul, öteki de topluluk ismi olarak tanıtılabilir; tek şahıs için Hâricî kullanılır. Bunların hepsi de 'Hârâce', 'çıkmaq' fiilinden türemiştir. Bu kelime, çeşitli şekillerde anlatılabilirse de, bunlardan aşağıdaki dördü Hâricîlerin adlarının açıklanması ile ilgilidir.

- 1) Hâricîler, Hz.Ali'nin ordusundan 'çıkan' veya 'ayrılan' kimselerdir.
- 2) Onlar, kâfirlerin arasından çıkararak 'Allah'a ve Peygamberine hicret edenler' (4.Nisâ, 100), yani kâfirlerle her türlü içtimâî bağı koparanlardır.
- 3) Onlar, ayaklanma anlamında Hz. Ali'ye karşı çıkanlardır. (harace 'alâ).
- 4) Onlar, kaade'nin zıddına, cihana çıkan ve fiilen ona katılanlardır. Bu iki zümre ve hurûc(çıkış) ile ku'ûd (oturuş) kavramları, Kur'an'da (krş.9.Tevbe, 83) birbirine zıddır. (WATT, 2001:18-19)

Temsili tabloda resmedilen olay ve kişiler İslami döneme tarihlenmekte Hz.Ali'nin öldürülmesinin planlandığı anlatılmaya çalışılmaktadır. Hz. Ali en önde ve diğerlerinden daha görkemli olarak resmedilmiştir. Abdurrahman İbni Mülcem biraz uzakta saklanırcasına sırtı dönük ve küçük olarak tasvir edilmiştir. İyi ve kötü arasında görsel bir ayrım oluşturulmuştur.

Temsili tablo şehadetin kendisini değil, çağrışımını betimlemekle, bir acının geçmişten günümüze taşıyıcısı olma özelliği taşımaktadır. Bu ve bunun gibi illüstrasyonlar Hz. Muhammed'in ölümünden sonra meydana gelen haksızlıkların ve katliamların belleklerden silinmesini önlemek ve acının taze tutulmasını sağlamak için etkilidirler.

Eleştirel Bakış Açısıyla Hz. Ali'nin Şehadeti İllüstrasyonu

Göstergebilim çözümlenmeleri hakkında yapılan en önemli eleştirilerden biri, anlam üzerinde yoğunlaşması estetik değerler üzerinde çalışmaktan kaçınmasıdır. Gerçekten de göstergebilim çözümlenmelerinde metni anlamak için gerekli olan kodlar analiz edilirken estetik yargılara varılmaz. Göstergebilimin amacı metinsel anlama ve kavrama modelini ortaya çıkarmaktır. Bu nedenle Hz.Ali'nin şehadeti illüstrasyonunun estetik açıdan değerlendirilmesinin gereksiz olduğu kanaatindeyim. Zira illüstrasyonlarda kullanılan şablonlar benzer özellikler taşımaktadır. İllüstrasyonlarda amaç sanattan ziyade bir olayı, konuyu hikaye etmektir. Ancak zeminde yer alan kare şeklindeki parke taşlar, kusursuz, büyük ve uzun, kemerli sütunlar, Hz.Ali'nin yaşadığı dönemle ilgili gerçeği yansıtmamaktadır. Bunlar ya illüstrasyona estetik kaygılarla eklenmiştir ya da İslamiyet'in büyüklüğü ve ihtişamı ile ilgili mesaj vermek için yapılmıştır. Ressamın bu tür kaygılar taşıması ve sanatına nakletmesi son derece doğaldır. Ancak her gösterge bir bilgi ve mesaj aktarıcıdır diye düşünülmesi ve tasvir yaparken tarihi sorumluluk dikkate alınmalıdır.

Başlıktaki gösterge Hz. Ali'nin Küfe Mescidi'nde Abdurrahman İbni Mülcem tarafından şehit edildiğine işaret etmektedir. Küfe (bugünkü Hz.Ali türbesinin bulunduğu Necef) Hz. Ali'nin halifeliği döneminde başkent olmuştur. Irak'ta ve Kerbela yakınındadır. Mezopotamya denilen bölgenin içinde

yer almaktadır. Hz. Ali'nin mescitte öldürüldüğü iddiası kabul edilse bile, Hz.Ali'nin yaşadığı yıllar düşünülecek olunursa, o dönemde Müslümanların tabloda resmedildiği kadar kusursuz ve görkemli bir yapı inşa ettikleri söylenemez. Bu açıdan bakıldığında 'Tarihi mekan gerçeği yansıtıyor mu sorusu' bu çalışmanın amacını aşmakta ve tarihçilerin araştırma alanına gimektedir.

Hz.Ali'nin şehadetinin temsili tablosunda figürler İslami kıyafetler içerisinde tasvir edilmiştir. Figürlerde yoğunlukla yeşilin tonları kullanılmıştır. Yeşil Hz. Muhammed'i ve İslam'ın kendisini sembolize eder. Bu ilişki geleneksel öğretilerden gelir ki, Hz.Muhammed'in bayrağı, imamesi yeşildi ve bunun gibi Hz. Muhammed'in yanında yetişen, dördüncü halife Hz. Ali'nin elbiseleri de yeşildi. (GULEVICH 2004:229)

Erkeklerin toplum içine çıktıklarında bol ve rahat kıyafetlerle örtünmeleri gerekirdi. Erkekler bedenlerinin üstünü örtmeliydiler özellikle dua ederken. Müslüman erkekler genellikle başlarını değişik şekillerde örterlerdi. Bu hareket, Allah'a tevazu ve saygıyı sembolize ederdi. (GULEVICH 2004:145)

Temsili tablo kullandığı semboller, giyim-kuşam, renkler, Arapça yazılar ile hikayenin İslami dönemde geçtiğini açıkça ortaya koymaktadır. Özellikle ördeklerin Hz.Ali'nin eteğinden tutmuş olarak yapılmış tasviri etkileyicidir. Bu noktada illüstrasyonun amacı gerçeği yansıtmak değil, yaşanmış bir gerçeğin bir şekilde hafızalarda tutulmasını sağlamaktır ki tablonun da bu amaca hizmet ettiği söylenebilir.

Sonuç

İletişim mikro düzeyde iki kişinin birbirini anlaması iken, giderek grupların, farklı kültürlerin birbirini anlamasına dönüşür. Kendi dışımızdaki bireyleri, kültürleri anlamının en iyi yolu, onlara ait sembollerini anlamaktır. Bu sayede arzu ettiğimiz anlam ve değerleri karşımızdakinde yaratabiliriz.

İllüstrasyonlar konu anlatan resim biçimleridir. Amacı sanattan ziyade bir konuyu, bir hikayeyi anlatmaktır. İllüstrasyonlarda benzer şablonlar kullanılmaktadır. Metaforlar, tanımayı zorlaştırmayacak derecede hemen hemen aynı özelliklere sahiptir. Anlam yaratılmaz, toplumda genellenmiş anlam aktarılır.

İllüstrasyon, Alevi-Bektaşî kültüründe önemli bir semboldür. Dış görünüşünden hangi inançsal kültüre mensup olduğunu anlayamadığımız bir arkadaşımızın, Hz.Ali'nin temsili resminin bulunduğu evine girdiğinizde, Alevi-Bektaşî inancına sahip olduğu kanaatine varabilirsiniz. Bu noktada o kültüre ait anlamları doğru inşa ederek davranışlarınızı yönlendirebilir, iletişimi kolaylaştırabilirsiniz. Çoğu Alevi-Bektaşî evinde, cemevlerinde Hz.Ali, Hacı Bektaş-ı Veli illüstrasyonları ve Atatürk portreleri yan yanadır. Bu noktadan bakıldığında illüstrasyonlar kimliğin dışı vurumudur ve Alevi-Bektaşîlerin kendilerini ifade etmeye başladıkları yıllarla birlikte illüstrasyon sergilenmesi de yaygınlaşmıştır.

İllüstrasyonlar hem dinsel mitleri hem de mitlere olan inancı canlı tutmakta, görselin de etkisiyle mesajın iletilmesini kolaylaştırarak, insanların ortak duyu ve düşünceler etrafında bir arada bulunmasını sağlamaktadır. Bu açıdan bakıldığında bir propaganda aracıdır aynı zamanda. Bağlamasını iki eliyle havaya kaldırmış Pir Sultan illüstrasyonu uyaran vazifesini görerek, kalabalıkları heyecanlandırabilir, ortak amaç için bir arada bulunma duygusunu arttırabilir.

Sünni İslam anlayışında resmin günah sayılmasına rağmen illüstrasyonlar, Alevi-Bektaşî geleneğinde tamamen ortadan kaldırılmamış, eski Türk inançlarının da etkisiyle kullanılmaya devam etmiştir. Hz.Ali, Hz.Hasan, Hz.Hüseyn, Oniki İmamlar, Hacı Bektaş-ı Veli, Pir Sultan Abdal gibi Alevi-Bektaşîlerin kutsal saydıkları değerler illüstrasyonlarla yaşatılmakta, yüklenen kültürel mesajlar aktarılırken inançsal kimlik de ortaya koyulmaktadır. Bu noktada amaç bu değerleri putlaştırmak değil, Onlar'a dair duyu ve düşüncelerin, acı olaylarla dolu kültür tarihinin, nesilden nesile aktarımını sağlamaktır.

Bibliyografya

ANABRITANNICA (2004) Genel Kültür Ansiklopedisi, Ana Yayıncılık, İstanbul

ARI, M.,S. (2002) 'İmamiye Şiası Kaynaklarına Göre İlk Üç Halife', Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İlahiyat Anabilim Dalı, İslam Tarihi ve İslam Sanatları Bilim Dalı Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul.

CHANDLER, Daniel (2007) The Basics Semiotics London: Routledge

ERKMAN-Akerson, Fatma (2005) Göstergebilime Giriş Multilingual Yayınları, İstanbul

EYUBOĞLU, İsmet Zeki (1987) Günün Işığında Tasavvuf Tarikatlar Mezhepler Tarihi Geçit Kitabevi, Ankara

FİSKE, John (1990) Introduction to Communication Studies. London: Routledge.

GÖLPINARLI, Abdülbâky (1979) Tarih Boyunca İslam Mezhepleri ve Şîlik Der Yayınları, İstanbul

GÖLPINARLI, Abdülbâki (1975) Sosyal Açıdan İslam Tarihi Hz.Muhammed ve İslam'ın İlk Devri, İnkılap ve Aka Basımevi, Ankara

GULEVICH, Tanya (2004) Understanding Islam and Muslim Traditions Omnigraphics, Inc, Michigan

Prof.Dr. ÖGEL, Bahattin (1991) Türk Kültür Tarihine Giriş, Kültür Bakanlığı Yayınları ,Ankara

WATT, Montgomery.W (2001) İslam Düşüncesinin Teşekkül Devri, İlahiyat yayınları, İstanbul

---

Chandler, Daniel (2007) The Basics Semiotics London: Routledge

Fiske, John (1990) Introduction to Communication Studies.London: Routledge.

Fiske, John (1990) Introduction to Communication Studies London: Routledge

Erkman-Akerson, Fatma (2005) Göstergebilime Giriş Multilingual Yayınları, İstanbul

Temsili tablo Ahmet Deringöz tarafından 1956 yılında yapılmıştır. Ahmet Deringöz aslen Kırkağaç'lıdır. Şair ve ressamdır. Tasavvufa karşı özel bir ilgi duymuştur. Resimlerinde dini motifleri çokça kullanmıştır. Kütahya'da çini ustahğı yapmıştır. 1982 yılında vefat etmiştir.

Fiske, John (1990) Introduction to Communication Studies London: Routledge

Fiske, John (1990) Introduction to Communication Studies London: Routledge

[8] Fiske, John (1990) Introduction to Communication Studies London: Routledge

Fiske, John (1990) Introduction to Communication Studies London: Routledge

GÖLPINARLI, Abdülbâky (1979) Tarih Boyunca İslam Mezhepleri ve Şîlik Der Yayınları, İstanbul

GÖLPINARLI, Abdülbâky (1979) Tarih Boyunca İslam Mezhepleri ve Şîlik Der Yayınları, İstanbul

GÖLPINARLI, Abdülbâky (1979) Tarih Boyunca İslam Mezhepleri ve Şîlik Der Yayınları, İstanbul

FIGLALI, E.R. (2005) 'Sünni Tarih ve İlahiyat Geleneği'nde Hz.Ali' İslam İnançlarında Hz.Ali, Ankara:Türk Tarih Kurumu

GÖLPINARLI, Abdülbâki (1975) Sosyal Açıdan İslam Tarihi Hz.Muhammed ve İslam'ın İlk Devri, İnkılap ve Aka Basımevi, Ankara

ARI, M.,S. (2002) 'İmamiyye Şiası Kaynaklarına Göre İlk Üç Halife', Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İlahiyat Anabilim Dalı, İslam Tarihi ve İslam Sanatları Bilim Dalı Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul.

Fiske, John (1990) Introduction to Communication Studies London: Routledge

Prof.Dr. ÖGEL, Bahattin (1991) Türk Kültür Tarihine Giriş, Kültür Bakanlığı Yayınları ,Ankara

GÖLPINARLI, Abdülbâki (1975) Sosyal Açıdan İslam Tarihi Hz.Muhammed ve İslam'ın İlk Devri, İnkılap ve Aka Basımevi, Ankara

ANABRITANNICA (2004) Genel Kültür Ansiklopedisi ,Ana Yayıncılık, İstanbul, Cilt 17 s: 323-324

EYUBOĞLU, İsmet Zeki (1987) Günün Işığında Tasavvuf Tarikatlar Mezhepler Tarihi Geçit Kitabevi, Ankara.

EYUBOĞLU, İsmet Zeki (1987) Günün Işığında Tasavvuf Tarikatlar Mezhepler Tarihi Geçit Kitabevi, Ankara

GÖLPINARLI, Abdülbâki (1975) Sosyal Açıdan İslam Tarihi Hz.Muhammed ve İslam'ın İlk Devri, İnkılap ve Aka Basımevi, Ankara

GÖLPINARLI, Abdülbâki (1975) Sosyal Açıdan İslam Tarihi Hz.Muhammed ve İslam'ın İlk Devri, İnkılap ve Aka Basımevi, Ankara

EYUBOĞLU, İsmet Zeki (1987) Günün Işığında Tasavvuf Tarikatlar Mezhepler Tarihi Geçit Kitabevi, Ankara

WATT, Montgomery.W (2001) İslam Düşüncesinin Teşekkül Devri, İlahiyat yayınları, İstanbul.

GULEVICH, Tanya (2004) Understanding Islam and Muslim Traditions, Omnigraphics, Inc, Michigan

GULEVICH, Tanya (2004) Understanding Islam and Muslim Traditions, Omnigraphics, Inc, Michigan